

Філіпенко Наталія

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Язан Наталія

здобувачка вищої освіти третього освітньо-наукового рівня
(доктор філософії) Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
начальниця сектору превентивної комунікації відділу превенції
Ужгородського районного управління поліції Головного
управління Національної поліції в Закарпатській області,
пані майор поліції
ORCID: <https://orcid.org/0000-00021-7621-9506>
e-mail: yazannatasha@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2023.2-3.02>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. В Україні спостерігається погіршення криміногенної ситуації, зростання кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, в тому числі злочинів проти життя та здоров'я особи. Окреме місце в цьому сумному переліку займають злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, в тому числі й по відношенню до малолітніх осіб. Аналізуючи сумну кримінальну статистику можна констатувати, що й ці злочини мають тенденцію до зростання. Такі злочини характеризуються виключною аморальністю та цинічністю дій винних осіб по відношенню до своїх жертв. Як правило, такі злочини завдають жертвам глибоких моральних та психічних травм, наносять серйозну шкоду їхньому фізичному та психічному здоров'ю.

Узагальнюючи підходи дослідників до вивчення витоків насилля, зокрема, і сексуального щодо дітей, маємо наступні групи причин:

- соціокультурні чинники: ризики для дітей із родин з невисоким рівнем доходів, освітнього і культурного рівня, що мають складні житлові умови, входять до громад чи релігійних об'єднань, у яких допускається насилля чи ігнорується цінність дитини, де замовчується як особистості, громади і більші соціальні й культурні об'єднання, у яких табуована тема сексуальних стосунків, виховання, проблем, пов'язаних із статевою ідентифікацією і задоволенням сексуальних потреб;

- сімейні чинники: узагальнюють спостереження щодо зв'язку неблагополуччя, конфліктності сімейних взаємин, нестабільності зв'язків між дорослими членами родини, зміненої структури родини і підвищеного ризику для дитини як до потенційної жертви сексуального насилля;

- індивідуальні чинники щодо батьків:

вказують на підвищений ризик зазнати сексуального насилля дітям, батьки чи вихователі яких реалізують стиль виховання, пов'язаний з домінуванням над дитиною, надмірних зобов'язань, нехтування потребами, діти, батьки яких мають розлади емоцій та поведінки, експлозивні (тобто, збудливо-агресивні) риси вдачі, є залежними від психоактивних речовин;

- індивідуальні чинники щодо дитини вказують на те, що збільшений ризик існують для передчасно народжених дітей, небажаних дітей, народжених після втрати їх батьками попередньої дитини, у багатодітній родині, з порушеннями здоров'я, такі, що мають порушення поведінки та такі, що мають низький рівень оволодіння соціальними навичками;

- кризові чинники: вказують на підвищення ризику для дитини стати жертвою насилля у періоди негараздів родини чи економічних, соціальних потрясінь, воєн. Вплив російсько-української війни, а особливо, повномасштабного вторгнення РФ в Україну є значним у двох аспектах. По-перше, це проблема насилля з боку російських солдат під час окупації, коли діти зазнають сексуального насилля як одного із способів ведення війни і придушення опору цивільних військом загарбників. По-друге, це зростання рівня агресії в суспільстві, яке переживає тривале тяжке потрясіння.

Розуміння закономірностей існування людини, як соціальної істоти, вивчення результатів наукових досліджень дозволяє припустити, що перелічені фактори частіш за все будуть діяти в комплексі.

У широкому розумінні сексуальне насилля розуміється як використання дитини дорослою особою або більш старою дитиною, для задоволення власних сексуальних потреб із застосуванням насилля чи без нього, спираючись на довіру дитини або власні можливості. За

дослідженнями закордонних фахівців, наприклад, у Німеччині, жертвами сексуального насильства можуть бути досить малі діти (до 5 років) і діти більше старшого віку. Так, у 42% випадках сексуальні зазіхання починаються з віку 6-7 років, але можуть мати місце навіть до немовлят! Основна частина сексуального насильства та експлуатації дітей припадає на вік від 7 до 13 років (75%) [3].

Злочини із сексуального насильства та експлуатації дітей є особливо небезпечними, що тягнуть за собою особливо тяжкі наслідки, задають серйозної шкоди життю та здоров'ю малолітньої особи. Як зазначають фахівці, особа, яка була потерпілою від насильства в дитячі роки в подальшому своєму житті, інколи навіть підсвідомо, прагне екстраполювати свій дитячий «життєвий досвід» на доросле життя. Найбільш розповсюдженими зафіксованими статистикою наслідками для таких осіб стають алкоголізм, наркоманія, використання домашнього насильства, яке пов'язане з жорстоким поводженням з членами сім'ї, а в деяких випадках справа доходить до суїциду [3]. Тобто, адаптація таких дітей до нормального життя стає дуже складною, тривалою і не завжди успішною справою для цілої низки фахівців – правників, співробітників ювенальної превенції, медиків, психологів, психіатрів тощо.

Саме тому всеосяжні стратегії припинення насильства щодо дітей повинні включати всі форми насильства, будь то фізичне, емоційне, сексуальне насильство чи зневагу. Однак існує потреба в особливій скоординованій увазі питанням сексуального насильства та експлуатації дітей. У багатьох частинах світу сексуальне насильство над дітьми, як і раніше, є табу, прихованою та стигматизуючою темою. Сексуальне насильство та експлуатація дітей мають унікальні рушійні сили, ризики та захисні фактори.

Дослідження та політика щодо жорстокого поводження з дітьми в основному зосереджені на особах, які здійснюють догляд за дітьми, та сім'ї, і хоча багато випадків сексуального насильства може відбуватися будинки, винуватці та контексти сексуального насильства та експлуатації набагато різноманітніші, і це стає акцентом у контексті сексуального насильства та експлуатації дітей в Інтернеті. В той час як інші стратегії щодо запобігання насильству враховують сексуальне насильство в дитинстві, існують значні прогалини у знаннях та практиці захисту маленьких дітей та хлопчиків, а також дітей, які є інтерсексуальними або які ідентифікують себе як небінарні. Однолітки становлять значну частину осіб, відповідальних за акти сексуального насильства щодо інших дітей та підлітків, але заходи втручання в основному призначені для дорослих правопорушників.

Стратегії запобігання сексуальному насильству та експлуатації дітей та реагування на них вимагають доказів задоволення потреб у розвитку та захисті дітей як жертв і злочинців, визнаючи, що дитина може як зазнавати

насильства, так і завдавати шкоди іншим.

Міжнародна спільнота докладає чимало зусиль для протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей. Наприклад, було прийнято Міжнародну угоду з метою припинення насильства в ставленнях дітей до 2030 року; ведеться розробка міжвідомчого пакету із семи науково обґрунтованих стратегій профілактики, відомої як INSPIRE [2], а також закінчується створення Глобального партнерства щодо припинення насильства щодо дітей. Для вирішення проблеми швидко зростаючого неправомірного використання інформаційних та комунікаційних технологій для сексуальної експлуатації дітей було сформовано Глобальний альянс WePROTECT, та країни керуються його Моделью національного реагування [18]. Все частіше зусилля щодо припинення насильства в щодо жінок та дітей взаємопов'язані та підкріплюють друг друга, як зазначено у структурі RESPECT3. Фонд Oak Foundation нещодавно профінансував важливу роботу щодо запобігання сексуального насильства щодо дітей [4], був розроблений новий важливий індекс для виміру повноти національних мер у відповідь [1].

Що стосується протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей в Україні, ця проблема в останні два роки набула особливого загострення, оскільки наша країна мужньо протистоїть збройній агресії з боку РФ. І, як свідчать данні кримінальних проваджень, саме діти стають найбільш вразливою категорією потерпілих від насильства, у тому числі й сексуального, з боку загарбників. Як зазначають у міністерстві юстиції України, від початку війни російські військові вчинили сотні випадків сексуального насильства на окупованих територіях. За даними Генпрокурора України, нині офіційно відомо про 175 таких фактів. Серед постраждалих – не лише жінки, а і чоловіки, і діти (40 випадків – злочини щодо чоловіків, та 13 щодо – дітей віком від 4 до 17 років: 12 дівчат та 1 хлопчик). Втім, це далеко не всі випадки [14].

Саме тому розгляд питання щодо протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей в Україні та світі є вкрай актуальним та потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У широкому сенсі питання щодо протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей в Україні та світі присвячено праці багатьох українських та закордонних учених-правників, зокрема: О. М. Бандурки, О. І. Бугери, Д. О. Гніліцької, О. В. Губанова, А. О. Джузи, С. С. Костенка, Л. В. Левицької, О. М. Литвинова, А. С. Лукаша, Ю. В. Орлова, М. О. Семікіна, О. С. Рябчук, С. В. Чмут, Н. Є. Філіпенко, О. В. Шведа, О. Б. Шигоніна та ін. Однак більшість науковців розробляла один або декілька фрагментів порушеної проблематики, не вирішуючи проблему в комплексному, інтегрованому вигляді. Особливо нерозробленими є питання протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей під час воєнних конфліктів.

Метою статті є висвітлення особливостей

розгляд сучасного українського та закордонного досвіду стосовно протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей з точки зору психології та права.

Виклад основного матеріалу. Усі прояви сексуального насильства стосовно дітей мають високий рівень латентності. Дуже часто потерпілі не хочуть розголошу, боятися чи соромляться події і не звертаються до правоохоронних органів. Загальновизнано, що офіційні дані про кількість зареєстрованих злочинів навіть приблизно не відображають дійсну картину кримінальних зазіхань на статеву свободу чи статеву недоторканність дитини [16; 17; 21; 22].

Як зазначається у документах Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), насильство щодо дітей включає всі форми насильства щодо людей віком до 18 років, що вчиняються батьками або іншими вихователями, однолітками, романтичними партнерами чи незнайомими людьми [19].

Огляд досліджень [6, с. 79-101] показав, що кожна восьма дитина у світі (12,7%) зазнав сексуального насильства до досягнення 18-річного віку.

За оцінками ЮНІСЕФ, кожна 20-та дівчинка віком від 15 до 19 років (близько 13 мільйонів) піддавалася примусу до сексу протягом свого життя [8]. Сексуальне насильство над дітьми має гендерний характер, близько 90% злочинців – чоловіки, і дівчатка, як правило, повідомляють про те, що рівень віктимізації серед них у 2-3 рази вищий, ніж серед хлопчиків. Було виявлено, що віктимізація хлопчиків вище, ніж дівчаток, деяких контекстах та організаційних умовах [18].

За оцінками, у глобальних масштабах до 1 мільярда дітей віком 2-17 років зазнали фізичного, сексуального чи емоційного насильства або були залишені поза увагою [7]. Більшість випадків насильства щодо дітей відноситься, принаймні, до одного з шести основних типів міжособистісного насильства, що відбувається на різних етапах розвитку дитини.

Жорстоке поводження (включаючи жорстокі покарання) охоплює фізичне, сексуальне та психологічне/емоційне насильство; та відсутність піклування про дітей раннього віку та інших вікових груп та підлітків з боку батьків, вихователів та інших авторитетних осіб, в основному, вдома, але також у таких закладах, як школи та притулки.

Травля (у тому числі в кіберпросторі) – це небажана агресивна поведінка іншої дитини або групи дітей, які не є братами чи сестрами і не перебувають у романтичних стосунках із жертвою. Вона включає неодноразове заподіяння фізичної, психологічної чи соціальної шкоди і часто відбувається у школах та інших дитячих закладах, а також через Інтернет.

Насильство серед підлітків та молоді – це насильство серед дітей та молодих людей віком 10-29 років, яке відбувається, в основному, у спільнотах між знайомими та незнайомими людьми. Воно включає цькування та фізичний напад зі зброєю (такою як вогнепальна зброя та ножі) або без неї і може включати насильство, яке

чиниться злочинними угрупованнями.

Насильство з боку інтимного партнера (НІП), або побутове насильство, включає фізичне, сексуальне та емоційне насильство з боку інтимного партнера або колишнього партнера. І хоча жертвами насильства з боку інтимного партнера можуть бути чоловіки, від нього непропорційно страждають жінки. Таке насильство зазвичай відбувається стосовно дівчаток і дівчат, які перебувають у дитячих та ранніх/примусових шлюбах. Серед підлітків, які перебувають у романтичних відносинах, але не у шлюбі, таке насильство іноді називають «насильством на побаченнях».

Все більше фактів свідчать про те, що існують взаємозв'язки між насильством з боку інтимного партнера та насильством стосовно дітей. Такі типи насильства мають однакові фактори ризику, такі як сімейний стрес, пов'язаний з бідністю або безробіттям, високим рівнем насильства в спільноті, соціальною ізоляцією, психічним здоров'ям та зловживанням психоактивними речовинами [2]. Вони мають схожі негативні медичні та психологічні наслідки для жертв. І одні, і другі знаходяться під впливом соціальних та гендерних норм, які виправдовують насильство та насильницькі форми покарання дітей та зміцнюють гендерну нерівність [20].

НІП та насильство стосовно дітей часто повторно відбувається в сім'ях та подібна поведінка може передаватися з покоління в покоління. Якщо дитина є свідком НІП або є жертвою жорстокого поводження, це збільшує ризик, що ця особа в майбутньому може скоїти злочин або стати жертвою насильства. Визнання цих взаємозв'язків дає можливість реагувати на ці проблеми разом для більш ефективних та дієвих інтервенцій [5]. Деякі програми, які борються з НІП, присутні в INSPIRE, такі як SASA!, Soul City, IMAGE та Stepping Stones. Деякі програми для підтримки батьків та вихователів також працюють для покращення батьківського спілкування та відносин. Встановлення випадків НІП та пропонування ресурсів та перенаправлень в межах медичної допомоги можуть бути частиною зусиль підтримки та реагування.

Особливого занепокоєння викликає сексуальне насильство та експлуатація дітей за допомогою ресурсів Інтернету. За останні два десятиліття у всьому світі відбувся швидке зростання та розповсюдження цифрових технологій, які призвели до появи нових форм шкоди в Інтернеті, а також загострили жорстоке поводження з дітьми в офлайн режимі, таких як сексуальне насильство над маленькими дітьми. Вхідження в довіру до дитини в Інтернеті з метою сексуального насильства та експлуатації, пряма трансляція сексуального насильства над дітьми через Інтернет та поширення матеріалів про сексуальне насильство над дітьми – все це значно побільшало. Обсяг матеріалів про сексуальне насильство над дітьми, які перебувають у зверненні як у доступній, так і в тішовій мережі досяг нового максимуму і становить мільйони зображень [9].

Огляд опитувань чоловіків у спільноті про

використання ними онлайн-матеріалів про сексуальне насильство над дітьми та сексуальну поведінку по відношенню до дітей показав, що від 1 з 10 до 1 з 5 дорослих дослідженнях, проведених у Фінляндії, Німеччині та Швеції, Минулого року вели сексуалізовані онлайн-розмови з дітьми. Один із двадцяти чоловіків визнав сексуальну поведінку в Інтернеті за по відношенню до дітей віком до 12 років [10].

Сексуальне насильство включає вчинені без згоди сексуальні контакти або дії сексуального характеру, які вчиняються без контакту (такі як вуайєризм чи сексуальні домагання), або спроби вчинення таких контактів та дій; акти торгівлі з метою сексуальної експлуатації, які здійснюються щодо осіб, які не здатні дати згоду або відмовитися; та експлуатацію в Інтернеті.

Емоційне чи психологічне насильство включає обмеження рухів дитини, приниження, осміяння, загрози та залякування, дискримінацію, неприйняття та інші нефізичні форми неприязного поводження.

Будь-які з цих типів насильства, спрямованого проти дівчаток або хлопчиків у зв'язку з їх біологічною статтю або статевою ідентичністю, можуть також бути насильством за ознакою статі.

Насильство щодо дітей має довічні наслідки для здоров'я та благополуччя дітей, сімей, спільнот та країн. Згідно висновкам вчених, усю множину наслідків сексуального насильства для дитини умовно можна звести до декількох основних [15]:

1. Призводити до смерті. Вбивства, що часто вчиняються із застосуванням зброї, такого як ножі та вогнепальна зброя, є однією з трьох основних причин смерті підлітків, причому хлопчики становлять понад 80% жертв та злочинців.

2. Призводити до тяжких травм. На кожне вбивство припадають сотні жертв насильства серед молоді (у переважній більшості чоловічої статі), які отримують травми внаслідок бійок та нападів.

3. Позначатися на розвитку мозку та нервової системи. Перенесене в ранньому віці насильство може призводити до порушень розвитку мозку та мати довічні негативні наслідки для інших частин нервової системи, а також для ендокринної, кровоносної, скелетно-м'язової, репродуктивної, дихальної та імунної систем. У зв'язку з цим насильство щодо дітей може негативно впливати на когнітивний розвиток і позначатися на успішності та успішності у професійній діяльності.

4. Призводити до негативного реагування на стрес та поведінку, що становить ризик для здоров'я. Діти, які зазнають насильства та впливу інших несприятливих факторів, з набагато більшою ймовірністю курять, зловживають алкоголем, вживають наркотики та мають сексуальні стосунки високого ризику. Серед них також відзначаються вищі показники тривожних розладів, депресій, інших проблем у галузі психічного здоров'я та самогубств.

5. Призводити до незапланованої вагітності, штучних абортів, гінекологічних проблем та

інфекцій, що передаються статевим шляхом, включаючи ВІЛ.

6. Сприяти розвитку широкого ряду неінфекційних захворювань пізніше у житті. Підвищений ризик розвитку серцево-судинних захворювань, раку, діабету та інших порушень здоров'я значною мірою пов'язаний із негативним реагуванням на стрес та формами поведінки високого ризику, зумовленими насильством.

7. Зашкодити розвитку особистості, яка зумовлена руйнацією чи деформацією базових умов розвитку: відчуття довіри, негативне відношення до себе, недовіра до власного сприймання та власних оцінок; порушення формування комунікативних компетенцій, соціалізації; переживання інтенсивної психічної травми і її наслідків; регрес когнітивного, емоційно-вольового розвитку.

8. Датися взнаки на можливостях і майбутніх поколіннях. Діти, які зазнають насильства та впливу інших несприятливих факторів, з більшою ймовірністю кидають школу і стикаються з труднощами в тому, щоб знайти роботу та втриматися на робочому місці. Вони також з більшою ймовірністю стають жертвами міжособистісного насильства та насильства проти себе та/або здійснюють таке насильство пізніше в житті, і у зв'язку з цим насильство щодо дітей може впливати на майбутнє покоління.

Саме тому сексуальне насильство та експлуатація дітей – це порушення прав людини та проблема громадської охорони здоров'я, що має серйозні наслідки для світового здоров'я та розвитку [11; 12; 13].

Висновки. Підводячи підсумки розгляду питання протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей можна стверджувати наступне:

Злочини, пов'язані із сексуальним насильством та експлуатацією дітей, можуть долати кордони, коли злочинець проживає в одній країні, а жертва – в іншій. У випадках сексуальної експлуатації дітей постачальник послуг часто є резидентом іншої держави. Відтак правові підходи до запобігання і протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей за згоди мають бути скоординованими й узгодженими, аби не дати особам, що вчиняють злочини сексуального характеру проти дітей, спрямувати свої зусилля на ті країни, у яких діти більш вразливі, що добре відомо таким особам.

2. Припинення насильства щодо дітей потребує як первинної профілактики, так і ефективних заходів у відповідь. Первинна профілактика спрямована на усунення основних переконань, поглядів та поведінки, нерівності, ризиків та рушійних сил насильства на рівні окремої людини, сім'ї та відносин, спільноти, організації/установи та ширшому соціальному та політичному контексті.

3. Розроблення та впровадження у життя української громади ефективних Стратегій припинення насильства щодо дітей повинні включати всі форми насильства, будь то фізичне, емоційне, психологічне, сексуальне насильство чи зневагу. Однак існує потреба в особливій

скоординованій увазі питанням сексуального насильства та експлуатації дітей. Також необхідна стратегія підтримки для батьків та осіб, що здійснюють догляд, може охоплювати загальні програми для всіх сімей; цілеспрямовані програми для сімей групи ризику; та/або індивідуальні програми для батьків та вихователів, діти яких зазнали насильство.

Пропаганда позитивного або дбайливого батьківства є центральним елементом програм для підтримки батьків та осіб, що здійснюють догляд. Ці техніки допомагають матерям, татам та вихователям управляти поведінкою дітей та пропонують альтернативи фізичному покаранню. Підтримка батьків також допомагає батькам розуміти розвиток дитини та покращувати комунікацію з дітьми – захисні фактори проти фізичного та сексуального насильства. Багато програм допомагають батькам вчити своїх дітей навчати дітей навичкам – таким як регулювання емоцій, вирішення проблем та соціальні навички – які допомагають дітям будувати життєстійкість та уникати зазнавання або вчинення насильства або булінгу в майбутньому. Усі зусилля для створення більш безпечного середовища отримують вигоди від активної участі громади в плануванні та виконанні, щоб забезпечити корисність та актуальність інтервенцій для розширення участі самої громади.

4. Впровадження позитивного міжнародного досвіду щодо створення безпечного навколишнього середовища щодо попередження сексуального насильства та експлуатації дітей. Наприклад, запровадження програми «Зрушуючи кордони». Це шкільна програма, що поєднує освіту з питань гендерного насильства із ситуативним попередженням злочинності, взаємодією з злочинцями та жертвами. Навчальний план шкільної програми присвячений правовим наслідкам насильства у час побачень, гендерній рівності та здоровим відносинам. Особливо актуальними питання протидії сексуальному насильству та експлуатації дітей стають під час воєнних конфліктів.

Бібліографічні посилання:

1. Economist (2018) Out of the shadows: Shining the light on the response to child sexual abuse and exploitation: A 40 country benchmarking index, Economist Intelligence Unit, London.
2. INSPIRE. Посібник з показників та матриці результатів. Нью-Йорк: ЮНІСЕФ; 2018 рік.
3. Keine Gewalt gegen Kinder. Bonn: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 1998. 24 p.
4. Ligiero, D., Hart, C., Fulu, E., Thomas, A., & Radford, L. (2019) What works to prevent sexual violence against children: Evidence Review. Together for Girls. www.togetherforgirls.org/svsolutions
5. Marcy L, Messner L, Duffy M, Casto J. (2016) Зміцнення зв'язків між клінічними соціальними/громадськими послугами для дітей та підлітків, що зазнали сексуального насильства: супровідний посібник. Арлінгтон, Вірджинія: Проект «Зміцнення високоефективних інтервенцій для покоління без СНІД». 2016 рік.

URI: <https://aidsfree.usaid.gov/resources/prc-companion-guide>

6. Stoltenborgh, M. van Ijendoorn, M. Euser, E. & Bakermans-Kranenburg, M. (2011) A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-analysis of prevalence around the world, *Child Maltreatment*, 16:2, Pp. 79-101.

7. Susan Hillis, PhD; James Mercy, PhD; Adaugo Amobi, MD; Howard Kress, PhD Global (2016) Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. *Pediatrics*. Volume 137, Issue 3. March 2016. URI: <https://publications.aap.org/pediatrics/article-abstract/137/3/e20154079/81439/Global-Prevalence-of-Past-year-Violence-Against?redirectedFrom=fulltext>

8. UNICEF (2020) A new era for girls: Taking stock of 25 years of progress, UNICEF/ UNWomen/Plan International: New York.

9. Unicef.org. URI: <https://static1.squarespace.com/static/5630f48de4b00a75476ecf0a/t/5deecb0fc4c5ef23016423cf/1575930642519/FINAL+-+Global+Threat+Assessment.pdf>

10. Wager, N. Armitage, R. Christmann, R. Gallagher, B. et al (2018) Rapid evidence assessment: quantifying the extent of online-facilitated child sexual abuse: Report for the Independent Inquiry into Child Sexual Abuse, University of Huddersfield, Huddersfield. URI: <https://www.iicsa.org.uk/document/rapid-evidence-assessment-quantifying-extent-onlinefacilitated-child-sexual-abuse>

11. WHO (2016) INSPIRE : Seven strategies for ending violence against children, World Health Organisation : Geneva.

12. WHO (2017) Responding to children and adolescents who have been sexually abused : WHO clinical guidelines, World Health Organisation, Geneva.

13. WHO (2018) INSPIRE Handbook: action for implementing the seven strategies for ending violence against children, Geneva, World Health Organisation.

14. Валерія Коломієць (2023) Сексуальне насильство під час війни — це воєнний злочин, який не має строку давності. 16-05-202315. URI: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/valeriya-kolomiets-seksualne-nasilstvo-pid-chas-viyni-tse-voennyi-zlochyn-yakiy-ne-mae-stroku-davnosti>

15. Джудіт Герман. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 424 с.

16. Джужа А.О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини : монографія / НАВС. К., 2013. 193 с.

17. Костенко С.С. (2004) Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук, Спеціальність 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право. 20 с.

18. Меры по прекращению сексуального насилия и эксплуатации детей. UNICEF (2020).

Опубликовано в рамках секции ЮНИСЕФ по защите интересов детей, программное подразделение 3, United Nations Plaza, Нью-Йорк 10017 Email: childprotection@unicef.org Сайт: www.unicef.org © Детский фонд Организации Объединенных Наций (ЮНИСЕФ), Декабрь, 2020.

19. Посібник INSPIRE. Дії для впровадження семи стратегій задля припинення насильства стосовно дітей. URI: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272996/9789241514095-ukr.pdf>

20. Протокол міжгалузевого управління сексуальною наругою та насильством Зімбабве. Хараре: Комітет Юридичних Послуг; 2012 рік. URI: http://www.togetherforgirls.org/wp-content/uploads/2017/10/Multi_Sectoral_Protocol_2012-Zimbabwe.pdf.

21. Суп В. (2021) Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх та малолітніх: окремі аспекти визначення правової природи та напрямків профілактики / В. Суп // Новітні кримінально-правові дослідження – 2021 : Альманах наукових праць / за ред. проф. Є. Л. Стрельцова, проф. О. В. Козаченка, PhD О. М. Мусиченко. Миколаїв : МІП НУ "ОЮА". С. 230-235. URI: <https://hdl.handle.net/11300/17612>.

22. Філіпенко Н. Є., Язан Н. С. (2023) Засоби масової інформації як складова кримінологічної діяльності підрозділів ювенальної превенції щодо правового виховання підлітків. Архів кримінології та судових наук : Науковий журнал. Вип. № 2. Харків ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023.